

Bir Arada Yaşama Tecrübesi Olarak Mevlevilik: Eva de Vitray-Meyerovitch'le Tekerleğin Poyrasına Yolculuk

Rıfat ATAY*

Atıf/©: Atay, Rıfat (2009). Bir Arada Yaşama Tecrübesi Olarak Mevlevilik: Eva de Vitray-Meyerovitch'le Tekerleğin Poyrasına Yolculuk, MİLEL ve NİHAL, 6 (2), 87-101.

Özet: Mevlana, sadece İngilizcenin hâkim olduğu Batı dünyasında değil diğer ülkelerde de çalışılmış, etkili bir düşünür ve mutasavvıf olmasına rağmen, İngilizcenin hâkimiyetinin çok baskın olması nedeniyle diğer Batı dillerindeki Mevlana çalışmaları genellikle gölgede kalmaktadır. Fransa'da Mevlana çalışmaları deyince akla ilk gelen isim de Eva de Vitray-Meyerovitch'tir. 1909'da aristokrat bir ailede doğup hukuk ve felsefe eğitimi alan Meyerovitch'in Mevlana ile tanışması çağın Mevlana'sı olarak nitelenen Muhammed İkbâl vasıtasıyla olmuştur. Derununa Mevlana'nın aşk ateşi düşen Meyerovitch, ilk iş olarak Farsça öğrenmiş; akabinde de Mevlana ve İkbâl'in eserlerinin hemen tamamını Fransızcaya tercüme etmiştir. Tercüme ve telif olarak kırk kadar eser vücuda getiren Meyerovitch'in İslâm'ın Güler yüzü, Duanın Ruhu ve Güneşin Şarkısı gibi eserleri Türkçeye kazandırılmıştır. İslâm'ı kelime anlamı olan "Allah'ın iradesine teslim olmak," farklı dinleri de, bir tekerleğin çemberinde yer alan poyraya bağlı parmaklar olarak gören Meyerovitch, inananların poyraya yaklaştıkça dinler arasında fazla fark olmadığını göreceklere Mevlana'dan yola çıkarak söylemektedir. İslâm'ı kelime anlamı olan "Allah'ın iradesine teslim olmak," farklı dinleri de, bir tekerleğin çemberinde yer alan poyraya bağlı parmaklar olarak gören Meyerovitch, inananların poyraya yaklaştıkça dinler arasında fazla fark olmadığını göreceklere Mevlana'dan yola çıkarak söylemektedir. Topluların bir arada yaşamasına yapacağı önemli katkı dikkate alındığında, bu farkındalığın hassasiyetle vurgulanması gerektiğine inanmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Eva de Vitray-Meyerovitch, Mevlevilik, tekerleğin poyrası, farklı dinler, yükseldikçe birleşme.

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı, [rifatay@harran.edu.tr].

1. Batı Literatüründe Mevlana ve Mevlevilik

XIII. Yüzyılda yaşamış mutasavvıf ve düşünür Hz. Mevlana ve en meşhur eseri *Mesnevi* ile Batılıların tanışması XV. yüzyıla kadar gerilere gitmektedir. Bu, nispeten erken ilgide odak noktasını, 1491 yılında inşa edilen Galata (Kalenderhane) Mevlevihanesi'nin yabancılar için kesinlikle görülmesi gereken bir yer olarak kabul edilmesi kanısı oluşturmaktadır. Her ne kadar hatalı ve eksik bilgilerle dolu da olsa, Mevlevihane'yi ziyaret eden ecnebler için hususiyetle Sema ayinleri ilgi çekici olmuş; bu ilgi önce gravür ve seyahatnamelere resmedilmiş, sonrasında ise doğrudan Mevlevilik ve Mevlana'nın eserlerine dönüşmüştür.¹ Bu alanda yazdığı bilinen ilk seyyah Georgius de Hungaria'dır (yaklaşık 1422-1502). Georgius, 16 yaşında Mühlbach'ta (bugünkü Sebeş, Romanya) öğrenciyken Türkler tarafından esir alınıp Osmanlı topraklarına götürülür. Tutukluluğunun üzerinden beş yıl geçtikten sonra kendi Hıristiyan inançlarından şüpheye düşerek İslam'la ve özellikle de tasavvufla ilgilenmeye başlar. Sonuçta, 1481 yılında ilk baskısı yapılan *Tractatus de Moribus, Conditionibus et Nequicia Turcorum*² adlı eserini vücuda getirmiştir. Georgius, Latince yazdığı kitabında Mevlana ve Mevlevileri açıkça zikretmese de *derviş*, *tekke*, *sema* gibi terimlerde bahsi geçen grubun Mevleviler olduğu anlaşılmaktadır. Georgius ayrıca, altı yedi aylık bir dervişlik deneyiminden sonra kendi Hıristiyanlık inancına ve Katolik doktrinine imanını yeniden kazandığını belirterek Türk inancı olarak aktardığı gözlem ve tecrübelerini şeytan aldatmacası yanılığalar olarak nitelemektedir.³ Georgius dışında erken yazarlardan ikisi de İsveçli Claes Ralamb (ö. 1698) ve İngiliz Lady Mary Wortley Montagu (ö. 1762)'dur. Her iki yazar da İstanbul ziyaretleri esnasında gördükleri Sema ayinini estetik değere sahip zarif hareketler olarak tavsif etmektedir.⁴

¹ Lewis, F D, *Rumi-Past and Present, East and West: The Life, Teachings and Poetry of Jalal al-Din Rumi*, Oxford, Oneworld, 2003, 499; Şimşekler, N, "Batı Dünyasında *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," *Yeni İpek Yolu Dergisi*, Yıl 19, s. 226, Aralık 2006, 45-46.

² Klockow, R, ed., Cologne, Böhlau, 1993.

³ Lewis, *Rumi*, 499-500.

⁴ Şimşekler, "Batı Dünyasında *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," 46.

Mesnevi' nin Fransızca literatüre girmesi ise XVII. yüzyıla denk düşmektedir. *Bibliothèque Orientale*⁵ adlı 8600 maddelik geniş bir ansiklopedik sözlük hazırlayan Barthélémy d'Herbelot (1625-95), Sadi, Firdevsi ve Hafız gibi İran şairleri için uzun maddeler yazarken Mevlana'ya müstakil bir madde ayırmamıştır. Onu sadece Mevlevi maddesi adı altında tarikat mensuplarının düzenli olarak okuduğu *Masnavi* adlı kitabın yazarı olarak "Gemaleddin al-Balkhi" adıyla zikrederken, *Mesnevi'* nin Farsça ve Türkçe şerhlerinin olduğundan bahisle Ankaravi şerhine de göndermede bulunmaktadır.⁶

Kaynaklara bakılırsa, aslında *Mesnevi'* nin Fransızcaya çevirisi daha XVIII. yüzyılda İngilizce çevirilerden nerdeyse bir asır önce tamamlanmıştır.⁷ Jacques van Wallenbourg (1763-1806) adlı Avusturyalı diplomat⁸ İstanbul'a Türkçe tercümanı olarak atanmıştır. Karşılaştığı Mevlevi dervişlerden etkilenerek *Mesnevi* üzerinde çalışmaya başlayan Wallenbourg, uzun ve yorucu bir çalışmanın ardından tercümeyi bitirmiştir. Ne yazık ki, 1799'da Beyoğlu'nda çıkan bir yangında eserin yok olması üzerine Wallenbourg'un bu çevirisi hiç gün yüzüne çıkamamıştır.⁹ Meyerovitch'in çalışmalarından önce Fransız halkı yazılı basında Mevlana ile tanışmak için 1857'de F. Baudry'nin "Musa ve Çoban" hikâyesini özetlediği bir magazin yazısını beklemek zorunda kalmıştır. Baudry'nin makalesinden yaklaşık bir yüzyıl sonra da, Asaf Halet Çelebi'nin (1907-58) Mevlana'nın rubailerinden Farsçadan tercüme edip seçtiği 276 dörtlüğün Fransızca baskısı 1950'de okuyucuyla buluşmuştur.¹⁰ Bütün bu bölük pörçük çalışmalara rağmen, başta *Mesnevi* olmak

⁵ Paris, Compagnie des Librairies, 1697.

⁶ Lewis, *Rumi*, 528.

⁷ İlk İngilizce çeviri, meşhur sözlük yazarı S. James Redhouse (ö. 1892)'un 1881'deki I. cildin manzum metnidir (Şimşekler, "Batı Dünyasında *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," 46).

⁸ Nuri Şimşekler, Wallenbourg'dan "Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi J. D. Wallenbourg" diye bahseder ama kaynak vermez (Bkz.: Şimşekler, "Batı Dünyasında *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," 46).

⁹ Lewis, *Rumi*, 565; Şimşekler, "Batı Dünyasında *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," 46.

¹⁰ Tchélébi, Assaf Halet, *Rouba'yat*, Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient, 1950 (Lewis, *Rumi*, 565).

üzere Mevlana külliyyatının tamamına yakınının Fransızcaya aktarılması, 1970li yıllarda Eva de Vitray-Meyerovitch'in çabalarını beklemiştir.

2. Bir Fransız Mevlevi Dervişi: Eva de Vitray-Meyerovitch

Hayatı ilginç serüvenlerle dolu olan Meyerovitch, İskoç asıllı büyükanneye sahip, 1909'da Fransız aristokrasisi içine doğmuş ve rahibelerin elinde geleneksel usullerle yetiştirilmiş dindar bir genç kız olarak, 18 yaşındayken Karmelit tarikatında bir rahibe olmayı hayal ederek büyümüştür. Latince ve Grekçe öğrenerek liseden mezun olduktan sonra, üniversitede hukuk öğrenimi görüp akabinde felsefe doktorasına başlamıştır.¹¹ Fakat çoğu Batılı insanda olduğu gibi tahsil, Meyerovitch'in geleneksel Katolik inancını zayıflatmış ve zamanla onu hiçbir şeye inanmaz hale getirmiştir.¹² İkinci Dünya Savaşı'nın felaketlerini yakından tecrübe etmiş bir birey olan Meyerovitch, yaşadıkları karşısında sorgulamalarını sürdürmüştür. Her ne kadar Katoliklik'e olan inancını kaybetse de "mutlak susuzluğu"nu ve iç huzursuzluğunu yatıştırmak için maneviyat araştırmasını devam ettirmiştir.¹³ Hatta bir ara Sanskritçe öğrenip Hint felsefesini derinlemesine incelemiştir. Burada karşılaştığı hürriyet kendisini tatmin etmemekle beraber,¹⁴ İslam'a giden yolun da bu Sanskritçe sınıfında oluşan bir tanışıklık sonunda ortaya çıktığı görülmektedir. Daha sonra İslamabat Üniversitesinde profesörlüğe yükselen, Einstein'ın eski bir öğrencisi ve aynı zamanda tanınmış Hintli bir Müslüman olan Meyerovitch'in bu kadim dostu, 15 yıl sonra onu yönetici olarak çalıştığı Fransa'nın meşhur Bilimsel Araştırmalar Milli Merkezi'ndeki (CNRS) odasında ziyaret etmiştir. Bu vefakâr dost, ayrılırken küçük bir kitap uzatarak Meyerovitch'e şöyle demiştir: "Sizin dini meselelere her zaman ilgi duyduğunuzu biliyorum. Şu kitabı bir okuyun; bu, bizim büyük üstadımız İkbâl'in önemli bir eseridir."¹⁵ Kitap, çağının

¹¹ Meyerovitch, *İslam'ın Güler yüzü*, çev. C Aydın, İstanbul, Şule Yay., 2000,

¹² *İslam'ın Güler yüzü*, 14-17.

¹³ *İslam'ın Güler yüzü*, 31.

¹⁴ *İslam'ın Güler yüzü*, 17.

¹⁵ *İslam'ın Güler yüzü*, 32.

Mevlana'sı¹⁶ olarak bilinen Muhammed İkbâl'in en önemli çalışması sayılan, *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Teşekkülü*¹⁷ adlı eserinin İngilizce baskısıdır. Bir müddet diğer evrakın altında mayalanmaya bırakılan bu önemli bağlantı, bir masa temizliği esnasında yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Öylesine sayfaları karıştırmaya başlayan Meyerovitch, sanki bütün sorularının cevabını bulduğu hissine kapılarak kitabı elinden bırakamamıştır. Hemen kitabın tercümesine başlayan Meyerovitch, bir İkbâl sevdalısı ve onun üstadım diyerek sürekli adını zikrettiği Mevlana aşığı olmuştur.¹⁸ Bunun üzerine kütüphanelere koşarak Mevlana hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır ama bu nafi bir çaba olmuştur. İngilizce ve Almancaya tercüme edilmiş üç beş şiir ve metin dışında fazla bir şey bulamamıştır. Yine de okuduklarıyla öylesine çarpılmıştır ki nihayetinde bu hazineleri Batı'ya tanıtılabilmek için klasik Farsça öğrenmeye karar vermiştir. Üç senelik bir dil eğitiminden sonra Mevlana ve tasavvuf çalışmalarına başlamıştır.¹⁹

Meyerovitch'in çalışmalarının ilk ürünleri İkbâl'in eserlerinin Fransızca tercümeleridir. *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Teşekkülü*,²⁰ *Peyam-ı Meşrik*²¹ (M. Achena ile birlikte) ve ardından *Cavidname*²² (M. Mokri ile beraber) Fransız okurun hizmetine sunulmuştur. İqbâl'in Mevlana'ya götürdüğü Meyerovitch, Mevlana'nın hayatı üzerine iki kitap telif edip, onun eserlerinin neredeyse tamamını Fransızcaya kazandırarak tüm hayatını bu yola adanmıştır. *İslam'da Mutasavvıf ve Şiir: Celeddin Rumi ve Mevlevilik Tariyatı*²³ adlı doktora tezini 1968 öğrenci olayları esnasında bitiren Meyerovitch, arkasından da *Mevlana ve Tasavvuf*²⁴ adlı eserini kaleme almıştır. Mevlana külliyyatına ise *Divan-ı Kebir*'den yaptığı bir

¹⁶ Schimmel, A, *Çağın Mevlana'sı: Muhammed İkbâl*, çev. S Özkan, İstanbul, Kırkambar Kitaplığı, 2001.

¹⁷ *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Lahore, 1968.

¹⁸ *İslam'ın Güler yüzü*, 32.

¹⁹ *İslam'ın Güler yüzü*, 66.

²⁰ Paris, Maisonneuve, 1955.

²¹ Paris, Les Belles Lettres, 1956.

²² Paris, Albin Michel, 1962.

²³ Paris, Desclée de Brouwer, 4th ed., 1982.

²⁴ Paris, du Seuil, 1977.

seçki ile başlamıştır: *Odes mystiques* (M. Mokri ile beraber).²⁵ *Divan* seçkisini *Fihi Mafih*²⁶ tercümesi izlerken, onun hemen akabinde de *Mektubat*'ın²⁷ herhangi bir Avrupa diline yapılmış ilk seçkisini ortaya koymuştur. Bunlara ilaveten, Sultan Veled'in eserlerinin de herhangi bir Avrupa dilindeki ilk tercümelerini, Farsça çalışmaları esnasında bir süreliğine bulunduğu İran'da tanıştığı Tebriz Üniversitesi eski rektörü Cemşit Murtazavi ile birlikte gerçekleştirmiştir.²⁸ Yine Murtazavi ile birlikte *Mesnevi*'nin tam tercümesine muvaffak olmuştur.²⁹ Özellikle *Mesnevi* tercümesinin Meyerovitch'in hayatında ayrı bir yeri vardır. On yıllık bir emek mahsülü olarak ortaya çıkan bu eseri zarif bir baskı ile okuyucuya sunan yayınevi kitaba o kadar özenmişti ki insanda onu ele almadan önce "cildini uzun uzun okşama arzusu" uyandırmaktadır. Meyerovitch de haklı olarak kutsal canlı bir nesneden bahseder gibi kitaba işaretle "onu bana bu sabah getirdiler," diye *Mesnevi*'yi saygıyla anmaktadır.³⁰

Yukarıdakilere ilaveten, Meyerovitch, Mevlana'nın ve bu arada İkbâl'in eserlerinin hemen tamamını Fransızcaya tercüme etmiştir. Gerek verdiği konferanslar gerekse radyo programlarıyla³¹ çoğu kimsenin Müslüman olmasına vesile olan Meyerovitch,³² tercüme ve telif olarak kırk kadar eser vücuda getirmiştir. Defalarca Türkiye,³³ Mısır, Fas, Cezayir ve diğer İslam ülkelerini ziyaret

²⁵ Paris, Klincksieck, 1973.

²⁶ Paris, Sindbad, 1976.

²⁷ Paris, J Renard, 1990.

²⁸ *Maarif*, Paris, Sindbad, 1982; *Veledname* ya da *İbtidaname*, Paris, Le Rocher, 1988.

²⁹ *Mathnawi: la quête de l'absolu*, Monaco, du Rocher, 1990 (Lewis, Rumi, 544-45).

³⁰ *İslam'ın Güler yüzü*, 8-9.

³¹ "Meyerovitch, 1974 yılında ilk defa olarak Paris'te, Fransız Kültür radyosunda İslamiyet hakkında 12 günlük bir seri program yapmıştı... O program o kadar güzel oldu ki, 12 günün sonunda, içlerinde tanınmış şahsiyetlerin de bulunduğu pek çok kişi Müslüman oldu." ("Prof. Dr. Kenan GÜRSOY'la Röportaj," *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl, 8, s. 19, Temmuz-Aralık 2007, 496)

³² Öztürk, A, "Eva de Vitray-Meyerovitch'in Mevlana Buluşması ve Mevlana Tanıtımına Katkısı," *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri*, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. İlahiyat Fakültesi, 2006, 412.

³³ Meyerovitch, her ne kadar Mısır'da beş yıl gibi uzun bir süre kalmış ve Cezayir'e daha çok gitmişse de kendini evinde hissettiği tek ülkenin Türkiye, Türkiye'de de Konya olduğunu ifade etmektedir. Bunda da elbette temel etken Hz. Mevlana'dır (Meyerovitch, *İslam'ın Güler yüzü*, 26-27, 52-53).

edip üniversitelerde ders ve konferanslar veren Meyerovitch'in *İslam'ın Gülüyüzü*, *Duanın Ruhü*,³⁴ ve *Güneşin Şarkısı*³⁵ gibi başlıca eserleri Türkçeye kazandırılmıştır. Merhum, 24 Temmuz 1999'da doksan yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. En büyük arzusu Mevlana'nın yanına defnedilmek olan Meyerovitch'in isteği, vefatından yaklaşık dokuz yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir. Yaşayan iki oğlu ile yapılan yazışmalar sonunda, naşının Konya'ya nakledilip Mevlana Müzesi'nin güneyindeki Üçler Mezarlığı'na defni, bir Şeb-i Arus yıl dönümü olan 17 Aralık 2008'de yapılmıştır.³⁶

3. Meyerovitch'in Dini Tecrübeleri ve Felsefi Yorumları

Bir din felsefecisi olarak, Meyerovitch'te benim en çok dikkatimi çeken iki şeyin onun yaşadığı dini tecrübeler ve dinsel çoğulculuğa bakışı olduğunu söylemem gerekmektedir. İkbâl'in eseriyle "mutlak susuzluğu" nun birden giderildiğini hisseden Meyerovitch'in Müslüman olması sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Önce, "sırf dürüstlük endişesiyle" kendi geleneğini iyice öğrenmesi gerektiği kanaatine vararak Sorbonne'da üç yıl Kitab-ı Mukaddes'in tefsirlerinde yoğunlaşan Oscar Culmann'ın derslerini takip etmiştir.³⁷ Bu çalışmalardan bir sonuç elde edemeyince "Ban ne yapmam gerektiğini sen söyle. Bana bir işaret gönder..." diye Allah'a dua etmiştir. Rüyasında kendi mezar taşının üstünde *Eva* isminin Arapçasına tekabül eden *Havva*'nın yazılı olduğunu görmüştür. Uyanınca da işaret isteğine böyle bir cevap verildiğini, kendisinin "Müslüman bir hanım olarak" gömüleceğinin kendine söylendiğini hatırlamaktadır. Her ne kadar bu rüyayı o zaman unutup İslami serüvenine devam etmişse de, birgün İstanbul'da tamir edilmekte olan eski bir Mevlevi tekkesinde aynı mezar taşını görünce hayretler içinde kalmıştır. Bir kaç sene sonra Hacca niyetlendiğinde de Ezher'deki profesör arkadaşının tavsiyesiyle *Havva* adını resmen almıştır.³⁸

³⁴ Çev. C Aydın, İstanbul, Şule Yay., 1999.

³⁵ Çev. C Aydın, İstanbul, Şule Yay., 2001.

³⁶ <http://www.diyanehaber.com/editor.asp?id=48> (19/05/2010).

³⁷ *İslam'ın Gülüyüzü*, 39.

³⁸ *İslam'ın Gülüyüzü*, 55-56.

Meyerovitch'in yine rüya karışımı bir başka dini tecrübesi de Hac işlemleri esnasında olmuştur. Mısır'da hacca niyetlenmesinin akabinde, bir ara işlerin iyice sarpa sarması üzerine bir akşam uyumadan önce, "Bu hacci gerçekten yapmam gerekiyorsa, gerekeni yap!" diye Allah'a yakarmıştır. Rüyasında hiç tanımadığı bir adam ona gülümseyerek "Hoş geldin. Sen Medine'ye gideceksin," diye müjde vermiştir. O ise itiraz ederek, ama gidemiyorum işte diye mukabele etmiştir. Adam tekrar gülümseyip "Gidiyorsun elbette, gel Medine'ye," diye cevap vermiştir. Bu rüyadan sonra Meyerovitch'in işleri kolaylaşmış ve sonuçta hacca gidebilmiştir. İlginç olan ise, rüyasında gördüğü yabancıнын kimliğinin yıllar sonra keşfedilmesidir. Hacdan sonra rüyasında gördüğü adamı neredeyse unutmuştur. Arada ziyaret ettiği âmâ bir şeyhin zaviyesinde aynı resmi görünce, rüyasını tekrar hatırlayıp resmin kime ait olduğunu sormuştur. Cevap, o kimsenin o zamanlar orada görev yapmakta olup kendisi hacca gitmeden kısa bir süre önce vefat eden bir muhafız olduğudur.³⁹

Meyerovitch, yukarıdakilerin dışında çok ilginç iki farklı tecrübeyle, Şems-i Tebrizi'nin tuzağa düşürülüp yakalandığı yerin tespiti ve Şems-i Tebrizi Camii'ndeki sandukanın gerçekliğine dair söylentilerin test edilmesini de nasıl bizzat yaşadığını detaylarıyla anlatmaktadır.⁴⁰

Din felsefesi ve bilhassa benim kişisel ilgim açısından bir başka önemli vurgu da Meyerovitch'in dinsel çoğulculuğa dair söylediklerinde ortaya çıkmaktadır. İkbâl'in "Ne Afgan vardır, ne Türk, ne de Tataroğlu. Bizler hepimiz aynı bahçenin, aynı ağacın meyveleriyiz. Bizler aynı baharın açmış çiçekleriyiz,"⁴¹ sözünü sık sık tekrarlamayı seven Meyerovitch, İkbâl ve Teilhad de Chardin'in "yükselen her şeyin birbirine benzeyeceği"⁴² tezini mutasavvıfların "tekerlek"⁴³ sembolüyle birleştirerek farklı dinleri tekerleğin mer-

³⁹ *İslam'ın Güler yüzü*, 164-165.

⁴⁰ *İslam'ın Güler yüzü*, 73-76.

⁴¹ *İslam'ın Güler yüzü*, 36.

⁴² *İslam'ın Güler yüzü*, 38.

⁴³ *İslam'ın Güler yüzü*, 45-46, 80.

kezine/poyrasına doğru yolculuk yapan gelenekler olarak görmektedir. Bu bağlamda yaptığı bir değerlendirme şöyledir:

“İslam, yani Allah’a teslim oluş, tekerleğin poyrasıdır, değişmeyen merkezidir. Gerçekten de bu bütün dinlerde müşterektir... Eğer siz tekerleğin ortasındaysanız, Allah’a teslim olmuş durumdaysanız, ister Hristiyan, Müslüman, Budist veya her ne olursanız olun, siz Hakikatin içindedir. İşte bu manadadır ki, pek çok üstad, her (Allah’a) teslim olan kimsenin iyi bir Müslüman olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık, tekerleğin jantında kalırsanız, o zaman siz fanatik mollalar veya yobaz Katolikler gibisinizdir. Öyleyse, Allah’a bu teslimiyetin merkezine gitmek gerekir, merkeze varıldığında ise, orada başkalarıyla da buluşulur.”⁴⁴

Meyerovitch, yine Mevlana’dan yola çıkarak, böyle bir hale erişmenin ilk şartının gönül huzuru ve kalb huşuu ile yapılan ibadet olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵ Bu yolda da “ilk adımı atan her zaman Allah’tır.” Mevlana’nın Senai’den ödünç alarak ifade ettiği gibi, insan bir şeyi aramadan bulamadığı halde, Allah’ı önce bulur, sonra aramaya başlar. Mevlana’ya göre “ibadet, zihinsel, fikri bir şey değil, aksine ruhun bir hamlesi, bir coşkusudur,”⁴⁶ bir cezbe halidir, bir dolup-taşma durumudur. Meyerovitch, bu halin en tipik örneği olarak da *Mesnevi*’de nakledilen çoban ve Hz. Musa kıssasına değinir.⁴⁷ Çoban, son derece duygulu ama genel ilahiyat açısından aptalca ve hatta küfre götürecek sözlerle Tanrı’ya yakarıyordu. Hz. Musa bunları son derece sakıncalı bularak, onun küfre düştüğünü ve Allah’tan uzaklaştığını söyleyerek onu ikaz etmekle kalmamış, aynı zamanda azarlamıştır. Zavallı adam, deli divane çöllere düşünce, Tanrı Hz. Musa’yı ikaz ederek, asıl olanın arızı olan söz değil, cevheri temsil eden kalb/gönül olduğunu belirtmiş ve o halis aşığı bulup, bu mesajı iletmesini istemiştir:

⁴⁴ *İslam’ın Gülelyüzü*, 45-46; Meyerovitch bu düşüncelerini hemen her eserinde gündeme getirmiştir. Bkz.: E. de Vitray-Meyerovitch, *Mekke İslam’ın Kutsal Şehri*, çev. C. Aydın, İstanbul, Şule, 2004, 46; E. de Vitray-Meyerovitch, *Güneşin Şarkısı*, çev. C. Aydın, İstanbul, Şule, 2001, 43-44.

⁴⁵ *Güneşin Şarkısı*, 84.

⁴⁶ *Duanın Ruhu*, 171.

⁴⁷ *Duanın Ruhu*, 171-172.

“Ruhunda aşk ile bir ateş tutuştur da,
Yak bütün sözleri, bütün düşünceleri hep!...
Aşk dini, bütün dinlerden ayırdır.
Aşıkların şeriatı da, mezhebi de Allah’tır.”⁴⁸

Meyerovitch, yine Mevlana’nın rehberliğinde yola devam ederek, kullukta birlik düşüncesini Kabe ve Mekke metaforlarıyla da açıklamaya çalışır. Kabe’ye gidilen yolların farklılığına dikkat çeken Mevlana’ *Fihi Mafih*’te, yolda giderken birbiriyle kavga eden yolcuların oraya vardıklarında hedeflerinin aynı olduğunu fark ederek anlaşmazlıklarının sona ereceğine dikkat çekerek, “yollar her ne kadar çeşitli ise de gaye birdir,” yorumunu yapmaktadır.⁴⁹ İlaveten, Meyerovitch’in dikkat çektiği bir başka husus da Mekke dışında ve Mekke’de Kabe’ye yönelerek namaz kılan Müslümanların durumlarının ve hissettiklerinin farklılığıdır. Mekke dışında namaz kılan müminlerin hepsinin yüzü Kabe’ye dönükken, gördükleri şey önlerinde namaz kılan diğer Müslümanlardır. Mekke’ye ulaşıp Kabe’de namaza duran bir mümin ise ilk defa bir başka “kardeşinin sırtını değil *yüzünü* görmektedir.” Yani merkeze vardığında, orada kardeşini bulur. Aynı şekilde, “çokluk içinde gizlenmiş teklik olan Allah’a doğru yol alırken de yine başkasıyla buluşulur.”⁵⁰ Bu anlamda Kabe, kendilerini Allah’a teslim etmiş olan tüm inananların yöneldiği kutsal bir mekandır; tabii ki asıl olan, mekanın bizzat kendisi değil Allah’a yönelişi temsil etmesidir. Bu açıdan bakıldığında, bütün dinlerin tabileri her ne kadar görünüşte birbirlerinden oldukça farklı yollarla Mutlak Hakikat’a yönelmiş de olsalar aslında aynı yolun yolcuları ve aynı sıfatın taşıyıcıları olarak mümindirler; aralarındaki fark sadece teferruat-tadır, hedeflerinde farklılık yoktur.

Bu meyanda, “Madem hedefler aynı ise neden farklı yollar var?,” sorusu akla gelmektedir. Meyerovitch’in buna cevabı iki

⁴⁸ Mevlana, *Mesnevi*, ikinci kitap, 1720. mısradan itibaren. Metin, mütercimim kullandığı çeviridir. Mütercim, *Mesnevi* çevirisinde öncelikle Ş. Can, gerektiğinde de V. İzbudak tercümesini kullandığını belirtmiştir. (*Duanın Ruhı*, 53, 11. dipnot).

⁴⁹ *Duanın Ruhı*, 29; *Mekke İslam’ın Kutsal Şehri*, 46-47.

⁵⁰ *Mekke İslam’ın Kutsal Şehri*, 45-46.

aşamalıdır. Biri, bu farklılığı Allah'ın takdir etmesi, diğeri ise etimolojik tahlillerden yola çıkarak *islam* kelimesine yüklediği iki anlamdır. Meyerovitch'in dini çoğulculuğa referans olarak görüp sık sık başvurduğu ifadeler,⁵¹ Maide Suresi 48. ayette geçmektedir. İlgili ayette, "Allah dileseydi, hepinizi aynı kanuna tabi bir tek ümmet yapardı; ama O, size verdiği ayrı kanunlarla sizi denemek için, öyle yapmadı. Bunun için hayırlı işlerde birbirinizle yarış edin; hepiniz Allah'a döneceksiniz, o zaman O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir," ilamı yapılmaktadır. Meyerovitch'in İslam konusundaki değerlendirmesi de oldukça ilgi çekicidir. Ona göre "İslam nedir?" sorusuna verilebilecek en güzel cevap, onun "dua" olduğudur. Ancak dua, tipik anlamıyla herhangi bir ibadet çerçevesinde yapılan yakarma değil, kulun kendini Allah'a tam teslim etmesi halidir. Bunun en iyi örneğini de her inananın kendi dini şartları ve anlayışı çerçevesinde Allah'a yönelmesi teşkil eder. Meyerovitch'e göre, *islam* teriminin gerçek anlamı ve yaratılmışların Yaratan'a karşı eylemi olarak "insanoğlunun temel dininin ismi" de budur.⁵² İkinci anlam ise kurumsallaşmış din olarak İslam'ı ve Müslümanların Allah'la olan ilişkilerini düzenleme anlamındadır. Meyerovitch, bu anlamıyla İslam'ın bütün vahiylerin özünü bünyesinde barındırdığına inanmaktadır.⁵³

Meyerovitch'de dinden ne anladığı da *islam* kelimesine yüklediği bu anlamlarla şekillenmektedir. Ona göre, "eğer içselleştirilmiş, yeterince özümsemişse, kendinden başkasını mutlaka kâfir ve imansız görerek, yüzeyde kalan gösteriş ve kuru şekillere dönüşmemişse her din iyidir."⁵⁴ Bu nedenle, "bütün dini gelenekler kendi aralarındaki derin ve temel dini birlikteliği keşfetmelidir. Her birinin toprağa, hatta ilahi aydınlığa saygı duyması, her varlıkta, her taşta Allah'ın kudretinin ihtişamının bir tezahürünü görmesi gerekir."⁵⁵

⁵¹ *Mekke İslam'ın Kutsal Şehri*, 47; *Duanın Ruhu*, 28-29

⁵² *Duanın Ruhu*, 13.

⁵³ *Duanın Ruhu*, 15.

⁵⁴ *Güneşin Şarkısı*, 45.

⁵⁵ *Güneşin Şarkısı*, 45.

Meyerovitch, İkbâl'in de yükselen şeylerin birliği konusunda aynı düşündüğünü ifade ederek şöyle özetlemektedir:

“İkbâl'in temel düşüncesine göre, yükselen bütün şeyler aynı yöne yönelir, birbirine yaklaşır ve benzeşirler. Yükselen her şey birbirine yaklaşırsa, bu demektir ki siz Budizm'inizde, Hıristiyanlık'ınızda, Müslümanlık'ınızda nihai noktaya kadar ilerlerseniz, sonunda sizler birbirinizi Allah'a teslimiyette buluşmuş olmaktan başka türlü göremezsiniz.”⁵⁶

Meyerovitch, bu düşüncesinin bir uygulaması olarak da, kilisenin bir tür aforozla dışladığı Chardin'in “*iyi bir Müslüman olduğunu söyleyebilir misiniz?*” sorusuna, “Çok iyi bir Müslüman. Allah'ın iradesine hiç kimse ondan daha fazla boyun eğmiş değildi,”⁵⁷ şeklinde cevap vermektedir. Aynı meyanda, ihtida konusundaki çekincelerini belirtirken “hem zaten yolun ne önemi var. Asıl olan, hedefe ulaşmaktır,”⁵⁸ diyerek ihtida etmek üzere kendine gelen bir kimseye iyi düşünmesini salık verip şu tavsiyede bulunmuştur:

“Zaten eğer siz samimi iseniz, ihtida etmeniz de gerekmez. Her inanmış kişi, en geniş manevi tutum anlamında Müslüman olabilir. Onun Allah'a boyun eğmiş, Allah'a teslim olmuş olması yeterlidir. Bu teslimiyet, bu her şeyi Allah'ın iradesine bırakma, bütün dinlerin ortak ekseni değil mi?”⁵⁹

Bütün bunlardan Meyerovitch'in İslam'ı önemsemeyip her şeye göreceli bakan Müslüman bir düşünür olduğu anlaşılmalıdır. Ona göre, Mevlana'yı okuyan insan zaten Müslüman olmalıdır.⁶⁰ Zira onun anlayışına göre Mevlevilik, hem Hıristiyanlık hem de İslam'ın temel değerlerinin hiç birini inkar etmeksizin kendinde mecz edip “onlara tam bir kardeşlik ve dini birliktelik boyutu kazandıran,”⁶¹ içinde en ufak bir dogmatizm barındırmayan bir me-

⁵⁶ *İslam'ın Gülüyüzü*, 38.

⁵⁷ *İslam'ın Gülüyüzü*, 38.

⁵⁸ *İslam'ın Gülüyüzü*, 65.;

⁵⁹ *İslam'ın Gülüyüzü*, 59.

⁶⁰ *İslam'ın Gülüyüzü*, 7.

⁶¹ *İslam'ın Gülüyüzü*, 69.

sajdır. Kendisi bunun fevkalade önemli olduğunu fark ederek⁶² Müslüman olmuştur. Yine de Meyerovitch'e göre, meselenin özünün şu ya da bu yolun üstünlüğünden ziyade inanan kimsenin Allah'a teslim olmasına bağlı olduğunda kilitlendiğini vurgulamak gerekir. İslam ve onun Mevlevi yorumu ise, Meyerovitch gibi kendi geleneğinde huzur ve sükun bulamayan biçare ruhlara bir arada yaşayabilmenin iyi bir reçetesini sunmaktadır.

4. Sonuç: Hakikat Yolcularının Poyrada Buluşması

İnsanların bir arada yaşamalarına en büyük engelin ön yargılar olduğu söylenebilir. Önyargıları ise, din, toplum, gelenek ve adetler gibi bir çok şeyin beslediği malumdur. İnananların, hepsinin muhtemelen aynı yolun yolcuları olduğunu görmeleri ön yargıların ötesine geçmekle mümkündür. Ön yargıları ile poyrayı unutup yalnızca tekerleğin parmaklarına yoğunlaşan kimseler maalesef inananların aynı kaynağa bağlı olduklarını ve aynı hedefe yöneldiklerini görmekte zorlanmaktadırlar. Halbuki poyra olmaksızın parmakların hiçbir anlamı yoktur; çünkü merkezi oluşturan, onları bir arada tutan ve bir hedefe ulaşmalarını sağlayan poyradır.

Meyerovitch, hem İslam'ın terim anlamları hem de Kur'an'da çoğulculuğu öne çıkaran ayetlerden yola çıkarak yükselen her şeyin bir yerde buluşacağını iddaa etmektedir. Tabii ki, bir sufi olarak onun bu bakış açısını yoğun bir şekilde Mevleviliğe dayandırdığını yeniden vurgulamak gerekmektedir. Yoksa Kur'an'ı okuyan bir çok Müslümanın aynı görüşlere erişmemesini, aynı sonuçlara varmamasını, hatta hatırı sayılır bir çoğunluğun aksi iddaalarda bulunmasını açıklamak hayli zor olurdu. Hangi okumanın daha doğru olduğunu test etmek güç olmakla beraber, Mevlana ve çoğu mevlevinin hayatının bu açıdan zengin ipuçları ile dolu olduğu bilinmektedir. Mevlana'nın cenaze törenine iştirak etmek isteyen diğer din mensupları ile Müslümanlar arasında yaşanan tartışma buna iyi bir örnektir. Mevlana gibi toplayıcı bir önderin dünyasını değiştirmesi herkesi üzmüş ve farklı dinlere mensup da olsalar dönemin Konya'sında yaşayan herkes ona karşı

⁶² *İslam'ın Gülüyüzü*, 69.

son görevini yapmak istemiştir. Öyle zannediyorum ki bir din adamı ve Sufi olarak Mevlana etrafında oluşan bu bütünlük bir arada yaşama tecrübesi açısından son derece önemli bir göstergedir.

Sömürgecilik vasıtasıyla kendi ülkelerinden istekli ya da isteksiz olarak Fransa'ya gelmiş Müslümanlarla Fransız halkının ve yönetiminin arası geçmişte pek iyi olmamıştır; günümüzde ise daha da kötüleşmektedir. Özelde Fransa, genelde Avrupa Birliği içerisinde, Müslümanlara karşı takılacak en katı tavırların başını Fransa çekmektedir. Böylesi bir tutumda sömürgecilik geçmişinden gelen siyasi sorunların etkisi inkar edilemeyecek kadar büyük olmakla beraber, Müslümanların orada temsil ettikleri İslami anlayışlar ve Müslüman tiplerinin de etkili olduğu bir gerçektir. Eğer Fransa Mevlana ve Mevlevilikle daha erken tanışmış olsaydı, belki durum daha farklı olabilir ve ön yargılarla dolu böylesi katı ve acımasız bir yaklaşım muhtemelen yumuşatılır, her iki toplum için de daha bir arada yaşanabilir bir atmosfer oluşabilirdi. 11 Eylül'ü yaşamış bir Amerika'da, yüzeysellikleri bir tarafa bırakırsak, Mevlana'nın eserleri ve düşünceleriyle ulaştığı yüksek kabulü göz önüne alırsak bu ihtimalin çok da uzak olmadığını farkına varırız. Bu meyanda Meyerovitch'in Mevlevilik çerçevesinde geliştirdiği poyrada birleşme fikrinin son derece önemli olduğunu ve çeşitli ortamlarda seslendirildiği takdirde daha çok taraftar toplayarak bir arada yaşama tecrübesine güçlü bir ışık tutabileceğine inanmaktayız. Yirmibirinci yüzyılın başlangıcını, oldukça yüksek maliyetli Milenyum Dome'la kutlayıp sonra onunla ne yapacağını bilemeyen İngiltere'nin aksine, sanatsal anlamda farklı yaklaşımlara da açık olduğu bilinen Fransa, kimbilir belki bir gün tekerlek ve poyra sembollerinden esinlenen bir esere ev sahipliği ederek Meyerovitch gibi kendi topraklarında yetişmiş önemli bir Mevlevi düşünürün hakkını teslim eder. Belki o zaman naşına sahip çıkmadığı kendi vatan evladına manevi mirası yoluyla gerçekten sahip çıkarak hem huzur içinde yaşayan bir toplum örneği hem de Meyerovitch'e vefa örneği sergilemiş olur.

Mevleviye as a Mode of Co-existing: Travelling to the Hub of a Wheel with Eva de Vitray-Meyerovitch

Citation/©: Atay, Rifat, (2009). Mevleviye as a Mode of Co-existing: Travelling to the Hub of a Wheel with Eva de Vitray-Meyerovitch, *Milel ve Nihal*, 6 (2), 87-101.

Abstract: Although the works of Rumi are studied not only in English but also in other European languages, due to the dominance of English, these studies are not known widely. A short internet tour on Rumi studies will prove that. Eva de Vitray-Meyerovitch is the first name to come to mind when one thinks of Rumi in French. Born into a wealthy Aristocratic family in 1909, Meyerovitch studied law and philosophy. She came to know Rumi through Muhammad Iqbal, know as the Rumi of his century. Once she discovered Rumi, she learned Persian and translated almost all works of Rumi and Iqbal into French. All in all, she wrote and translated about forty books, some of which have been translated into Turkish as well. Considering the literal meaning of islam as submission to the will of Allah and also seeing different religions as spokes of a wheel tied to a hub, Meyerovitch claims that the believers of different religions will recognise that they climb to the same place as they reach to the hub or peak. We believe this is something to be emphasized in developing the mutual understanding of communities in their efforts of co-existing.

Key Words: Living together, religious pluralism, plurality and diversity, tolerance, acceptance.

